

RUKKILILL

Nr. 8

Murtud Rukkilille Ühingu teataja

Juuli 2006

14. juunil, juuniküüditamise 65. aastapäeval, avati Võrumaal Mõniste vallas Hüti külas kunagise Mäekonnu talu asukohal mälestuskompleks "Eesti kodu".

See kompleks on pühendatud kõikidele eesti kodudele, mis said kannatada sõjakeerises ja inimestele, kes küüditamistega

Eesti kodu

ka peapiiskopi südamliku läkituse. Kohal oli ka Eesti Vabariigi president Arnold Rüütel, kes rõhutas oma sõnavõtus eesti kodu tähtsust ja järjepidevust. President istutas mälestuskompleksi ette tamme.

oma kodudest välja aeti eemale perekonnast ja kodumaast. Mälestusmärk kujutab endast kivist laotud seina, milles on aken, selle ees kõrgele ulatuv korsten ja paljastuv ahi. Nii sümboliseerib see ahervaret, milleks muutusid paljud eesti kodud pärast Teist maailmasõda ja suurvõidutamisi. "Eesti kodu" peaks panema meid mõtlema, et kodu vajab kaitset ja samas andma ka lootust tulevikule, kodu kestvusele.

Mälestuskompleksi tahvliit eemaldasid kätte Võru maaavanem, mälestuskompleksi "Eesti Kodu" patroon Ülo Tulik, Mõniste vallavanem Tõnu Lindeberg ja Murtud Rukkilille Ühingu esimees Enno Uiibo. Mälestuskompleksi pühitses Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Võru praostkonna praost Andres Mäevere, kes luges ette

Mälestuspüü panid kasvama ka Võrumaa omavalitsusliidu esindajad. Riigikogu esindas avamisel põhiseaduskomisjoni esimees Urmas Reinsalu. Pooles vardas lehvits leinalipp, mille õmbles esimese vabariigi ajal Mäekonnu talu perenaine. Seesama lipp käis küüditamise ajal Sibiris ja toodi tagasi lootuses, et see lehviks veel kord õues, kus pole lehvitud ühegi võõrvõimu lipp. Lipp tõusis korra veel masti tippu ja pärast langetamist anti see üle talletamiseks Mõniste Koduloomuuseumile.

Mälestuskompleksi idee autor ja Murtud Rukkilille Ühingu esimees Enno Uiibo sõnas, et eestlane on ikka unistanud oma kodust ja rukkipoollust. Läbi aegade on võõrsilt tulnud vägivaldlatsejad üritanud seda unistust põrmustada meie kodusid põletades, rüüstates ja lammutades. Kuid ikka ja jälle on eestlased kõike trotsides oma kodu taastanud või uuesti ehitanud. Ka kodu vajab kaitset, nagu me iseegi. Tagasihoidlik mälestusmärk kunagise talu asukohal võtab kokku kõik läbi aegade hävitatud eesti kodude mälestused üle kogu maa. Mälestusmärk sümboliseerib minevikku ja samas annab lootust tulevikuks - eesti kodu kestvusele. Kodust algab kõik. Kodu on koht, kust ema saadab pere liikmed teele ja kodulävel seistes ootab ta neid tagasi. Austame ja hoiame eesti kodu!

Avamisüritusel mängis puhkpilliorkester "Kungla" ja esines segakoor "Dimeena". Kaitseliidu Antsla malev pakkus kõigile osalejatele suppi.

Täname kõiki, kes aitasid kaasa mälestuskompleksi avamisele ja ootame abikäsi selle edasiseks korrashoidmiseks, sest iga kodu vajab hoolt ja armastust edasikestmiseks.

Enno Uiibo
Murtud Rukkilille Ühingu
esimees

1224. aasta. Henriku kroonika:

„Ja eestlased tulid välja oma linnustest, ehitasid taas oma mahapõlenud külad ja kirikud üles, samuti ka liivlased ning lätlased, kes tulid välja metsade peidupaikadest, kus nad sõdade ajal juba palju aastaid olid peidus olnud ja igauks pöördus oma külla ja oma põldude juurde tagasi...”

Kuni 13. sajandi alguseni oli eesti talupoeg vaba, haris põldu ja kasvatas loomi, maa kuulus talupojale.

1224. aastast algas 700 aasta pikkune orjapõli esialgu saksa vallutajate võimu all.

Kui 13. sajandi alguses loeti talupoegi veel vabadeks inimesteks ja talud pärandati veel edasi järglastele, siis 15. sajandil kuulus maa juba mõisnikule ja talupoeg kuulus mõisniku maavalduse külge.

Kogu oma toodangust pidid talud andma andamit - kümnist. Mõisate tekkega 15. -16. sajandil lisandus teoorjus.

1558.-1629. aastani kestnud Liivi sõja järgselt jäi Eestimaa mandriosa Rootsi riigi koosseisu. Sõjas oli hävinud üle poole Eesti talupoegadest.

Pärast 1700.-1721. aastani kestnud Põhjasõda, nälga ja katku jäi Eestimaa Vene tsaaririigi võimu alla. Ühtlasi tõi see kaasa talupoegade õigusliku seisundi muutumise. Kui Rootsi aja lõpul hakkas talurahva olukord paranema, siis uue võimuga kaasnes olukorra halvenemine.

1739 - Roseni deklaratsioon. Selle autoriks oli Liivimaa maanõunik Otto F. Rosen. Deklaratsiooni kohaselt oli talupoeg pärisori ja mõisnik võis teda kohelda vastavalt oma äranägemisele. Talupoeg ja tema varandus kuulusid mõisnikule. Mõisnikul oli õigus talupoega müüa ja pärandada.

1765 - Talupoegade kaitseseadus. Autoriks Liivimaa kindralkuberner G.Browne. Kui talupoeg oli mõisa ees oma kohustused täitnud, võis ta oma saaduste ülejäägi vabalt turustada. Kindlad piirid pandi mõisakoormistele. Määrati kindlaks mõisa poolt määratava peksukaristuse ülempiir - 30 vitsahoopi.

1802. aasta - Talurahva - regulatiiv "Iggaüks" Talupojad said õiguse valdasvarale ja selle pärimisele. Seaduse olulisemaks punktiks oli talude pärandatava kasutamiseõiguse kehtestamine.

Taludest läbi sajandite

See tähendas, et kui talupoeg oli oma koormised mõisnikule täitnud, ei võinud teda talust välja tõsta ja peale peremehe surma jäi talu tema poegadele.

1804. aasta Eesti - ja Liivimaa talurahvaseadus. Pandi paika talupoegade koormised ja piiratud omandiõigus valdasvarale.

1816 - Talupoegade vabastamine pärisorjusest. Adeldkond loobus kõigist senistest õigustest talupoja isiku üle. Samas kaotasid talupojad jälle igasuguse õiguse maale, mis sai mõisniku ainuomandiks. Et oma talus edasi elada, tuli maad mõisniku käest rentida.

1849. aasta - Liivimaa uus talurahvaseadus. Seadus avab tee raharendile ja talude päriksostmisele. Taluainimesed vabanesid tööst mõisapõllul ja said nüüd täie jõuga asuda oma majapidamise korraldamisele. Enamik talurahvast tervitas uusi majandamistingimusi ja sooviti leida uusi sissetulekuallikaid.

1866. aastal. algas talude päriksostmine Mõniste, Saru ja Vastse-Roosa mõisates.

1913. aastaks oli päriks ostetud 112 talu.

1919. aasta 10. oktoober - Eesti Vabariigi esimene maareform. Võõrandati 97% mõisamaadest. Kokku võõrandati Eesti Vabariigi heaks 874 rüütlimõisat ühes 49 330 neis asunud hoonega. Võõrandati ka mõisate tööstusettevõtteid: 225 viinavabrikut, 344 veskit, 74 saeveskit, 64 kivi- ja savitööstust, 18 meiereid, 7 õlletehast. Metsad jäeti riiklikku maareservi, põllumaad jaotati talude vahel, rajati 56 239 uut talu.

1925. aastal võimaldati siiski endistele rüütlimõisa omanikele tagastada kuni 50 ha koht, enamasti mõisasüda ja selle ümbrus

17. juunil 1940. okupeeriti Eesti Vabariik Nõukogude Liidu poolt

23. juulil 1940 kuulutati maa NSVL omandiks.

1940. aasta maareform - talude maksimaal-suuruseks jäeti 30 ha. Ülejäänud osa võõrandati. Võõrandamisele kuulus Eestmaal kokku 742 182 ha.

1940.-1941.aastal jagati suurematelt taludelt ära võetud maa 4000 ilma maata ja vähese maaga peredele.

1941. aasta 14. juunil küüditati Ees-

timaalt 10205 inimest.

Tekkis vastupanuliikumine ja põgenemine vene mobilisatsiooni eest metsadesse. Juuli alguseks oli metsades umbes 30 000 meest.

1941. aasta 7. juulil ületasid saksa väed Eesti piiri.

1941. aasta 2. detsembril lahkusid Eestimaa viimased punaväelased.

Sõjas oli hävinud ligikaudu 13 000 elamat ja üle 300 tööstushoone.

Arreteeritud, küüditatud, mobiliseeritud ja hukkunud oli kokku 61000 eestlast.

1941. aasta detsembris okupeeriti Eesti Vabariik Saksamaa poolt.

1941-1943 tapeti või suri koonduslaagrites 7000 eestlast, mobiliseeriti ja saadeti idarindele 10 000 eestlast.

1944. aasta 2. veebruaril, saksa üldmobilisatsioonil, kasutati osavat psühholoogilist võtet: levitati juttu saksa vägede lahkumisest ja võimalikust vabadussõja kordumisest.

Selle kutsega läks kaasa 40 000 meest. Võideldi Eesti Vabariigi eest. Tegelikult olid Eesti üksused Saksa armeele vajalikud vaid Saksa vägede taganemise katteks, see tähendab kauririhaks. Vene vägede peatamiseks oli eestlaste vastupanu liiga nõrk, jõud olid väga ebavõrdsed.

Punaarmee eest põgenes Rootsi ja Saksamaale 70 000 eestlast.

1944.aasta 18. septembril kuulutati uuesti välja Eesti Vabariik.

24. novembril 1944 okupeeriti Eesti Vabariik uuesti Nõukogude Liidu poolt.

1944 - 1945 arreteeriti ja saadeti Siberi vangilaagritesse umbes 10 000 meest.

1940. -1945. aastani kaotas Eestimaa kokku 150 000 inimest.

Sõjajärgsetel aastatel varjas ennast erinevatel aegadel ja põhjustel metsades 35-40 tuhat eestlast.

1944 – 1947 - Maareform

Jätkati maade võõrandamist vastavalt 1940.aasta seadustele.

Maareformi seaduse põhjal võõrandati maad:

1. Üle 30 ha suurustelt taludelt
2. Peremeheta taludelt
3. Saksa okupantide käsilaste, bandiitide ja nende käsilaste taludelt.

Mõniste vallas võõrandati maad 112 talumajapidamiselt, nende hulgas oli 91 talu, millel oli maad üle 30 hektari. 12 talu maad võõrandati täielikult:

1. Mäe-Masa talu
2. Tsundso talu
3. Venda talu
4. Küti talu
5. Sõõru talu
6. Ahelo talu
7. Inna talu
8. Koobasaare talu
9. Mäe-Kilvaku talu
10. Mäe-Posu talu
11. Sopka talu
12. Aruküla talu

omanik Kott, Ida
omanik Kangro, Peeter
omanik Kuus Bernhard
omanik Orro, August
omanik Mürk, Karl
omanik Tamm, Liidia
omanik Paide, Elisabeth
omanik Saar, Johannes
omanik Laas, Eduard
omanik Täht, Hugo
omanik Ploomipuu, Jaan
omanik Treier, Jaan

põhjuseks: talu peremeheta.
põhjuseks: annab vabal soovil kogu maa ära.
põhjuseks: 1941.aastal küüditatud, talu peremeheta.
põhjuseks: talu peremeheta.
põhjuseks: omab Varstu vallas teise talu.
põhjuseks: mees sundkorras evakueeritud NSVL.
põhjuseks: rahvavaenlane, sakslastega kaasamineja.
põhjuseks: talu peremeheta.
põhjuseks: pärijad ei ole maakasutusele asunud.
põhjuseks: 1941.aastal evakueeritud NSVL.
põhjuseks: rahvavaenlane, sakslastega kaasamineja.
põhjuseks: 1941.aastal evakueeritud NSVL.

10 talu elanikke loeti sakslaste abistajateks ja nendele maad vähendati 5 - 7 hektarile:

1. Hürüva talu	omanik Sprenk, Ölme
2. Mäe-Luusoja talu	omanik Ruven, Julius
3. Mäe-silla talu	omanik Sild, Jaan
4. Kallaste talu	omanik Kõiv, Oskar
5. Kavaku talu	omanik Lepp, Hugo
6. Keveli talu	omanik Pang, Minna
7. Mäe-Posu talu	omanik Palu, Ella
8. Allmäe talu	omanik Tamberg, Eduard
9. Mõniste mõisa talu	omanik Kuus, Anna
10. Mikkoni talu Jaanimäel	omanik Paas, Aksel

Äravõetud maad jagati 96 uusmaasaajale kokku 369,69 ha ja 140 vähese maaga majapidamisele kokku 558,58 ha.

1947. aasta mais võttis ÜK(b) P vastu salastatud otsuse kolhooside moodustamiseks.

1947. aasta augustikuu määrusega suurendati taludelt võetavat maksu.

1948. aastal suurendati "kulakute" maksukoormust veel ligikaudu 50% võrra. Seni edukad talud hakkasid laostuma.

1948. aasta 13. septembril loodi Mõnistes esimene kolhoos.

1949 aasta alguseks oli kolhoosidesse ühinenud 5,8 % taludest.

1949. aastal küüditati Eestimaa taludest Siberisse üle 20 000 inimese, seahulgas Mõnistest üle 140.

Küüditatute nimekirjas olid ka kõik talupered, kellele 1944. aastal jäeti alles 5 -7 ha maad.

1949. aastal küüditati pered järgmistest Mõniste taludest:

1. Ala-Kilvaku	21. Mäekonnu
2. Ala-Perakonnu	22. Mägiste
3. Alaveski	23. Ojasoo
4. Allmäe talu Andrusel	24. Oti
5. Ansi	25. Kavaku
6. Horsti	26. Pajukõrtsi
7. Hürova	27. Palubi
8. Hüti	28. Peebu
9. Jaanimäe	29. Politsei
10. Kallaste	30. Posu
11. Karjasilla	31. Puudiste
12. Keveli	32. Sauri
13. Kilvaku	33. Singa
14. Korva	34. Tambelse
15. Mäe-Silla	35. Tammi
16. Lammastura	36. Tanila
17. Lüüsi	37. Tiitsa
18. Masa	38. Ura
19. Mati	39. Venda
20. Mäe-Kasa	

Kokku hävis Mõnistes aastatel 1940 - 1949 maareformi ja küüditamiste tulemusel 51 tugevamat talu.

Aastatel 1945 -1949 arreteeriti ja küüditati Siberisse 50000 eestlast.

1949. aasta lõpuks oli kolhoosidesse astunud 80% taludest. Talude maad, hooned, loomad ja põllutööriistad võeti kolhoosidele Algas kiire taandareng.

Majanduslikult viletsates oludes kolhoosid ei suutnud taluhoo- neid remontida, parandati heal juhul vaid laudakatuseid. Suuremate lautade ehitamise järel koguti loomad keskustesse. Talulau- dad anti kasutada veel viletsamas majanduslikus seisus elavatele kolhoosi- ja sovhoositöölisele. Keskustest kaugemal asetsevad ilma elaniketa talud lagunesid täielikult juba 1970. aastateks. Puuhoonetega köeti kuivateid, tsinkplekist laudakatused sobisid seamoldide katteks, kiviseinad ehitusmaterjaliks.

Keskustele lähemate talude hooned sobisid osakonnakeskus- teks ja tööliste ühiselamuteks, nende eluiga oli pikem.

**Hele Tulviste
Mõniste muuseumi juhataja**

05. aprillil alustas tööd sihtasutuse nõukogu poolt kinnitatud "Sihtasutus Eesti Represseeritute Abistamise Fond" Vastavalt sihtasutuse põhikirjale on soodustatud isikuteks sihtasutuselt materiaalse vahendite saamisel represseeritud isikuid ühendavad organisatsioonid. Nimetatud organisatsioonideks loetakse mit- tetulundusühinguid, mille liikmeskonnast moodustavad olulise osa represseeritud. Represseerituteks loetakse neid, kellele Sotsiaalkindlustuse Amet on välja andnud represseeritu tunnistuse. Sihtotstarbeliste vahendite kasutusala on: 1.Represseeritute esindusorganisatsioonide tegevuse toetamine; 2.Represseeritute mälestuste jäädvustamise finantseerimise (uurimis- tööd, langenute ja hukkunute matmis- paikade väljaselgitamine ja tähistamine, ühiste matmispaikade, mälestusmärkide ja memoriaalide rajamine, raamatute ül-

Oh, mis rõõm!

litamine, video- ja kinofilmide valmista- mine, näituste korraldamine) toetamine. 3.Represseeritute toetamine organisat- sioonide kaudu. 4.Vabadusvõitlejate ja repressioonide ajaloo uurimise, materja- lide kogumise, töötlemise ja säilitamise finantseerimise toetamine. 5.Represseeritute kokkutulekute ja muude ürituste korraldamise toetamine. 6.Eesti riiklike ja rahvuslike tähtpäevade tähistamise to- etamine.

Taotleja esitab sihtasutusele kirjaliku taotluse aadressil: Tatari 56, 10134 Tal- linn.

On kuulda, et varsti tuleb seadus, mis lubab kõigil eestimaalastel hakata pidama ennast ise vabadusvõitlejateks. Kas orde- nid ja medalid tuleb ka endil valmistada ja

kohale riputada?

Riigikogust kuuldus, et kaaluti seadust, mis teeks Vene-Jaapani sõjast osavõtjad ka vabadussõdalastega võrdseteks. Hu- vitav, kui tõelisest Vabadussõjast osavõt- jaile anti tasuks maad, kas siis vabadus- sõdalastega võrdsustatule antakse nüüd aktsiaid riigiettevõtetest? Vabadussõjast osavõtjad on praeguseks kõik surnud. Nemad ei räägi ja jätame neile alles vaba- dussõjas võidelnud aupaiste.

Olete oodatud Murtud Rukkilille Ühingu III konverentsile "Rõhutud Aegade Päev" sanatooriumi "Tervis" konverentsisaalis Pärnus, Seedri tn 6 15. juulil 2006 algusega kell 11.00 Osavõtust teatamine ja täpsem info telefonil 53853941

Juuni keskel külastas Murtud

Rukkilille Ühingu 44 - liikmeline delegatsioon Saksamaad. Eelmisel aastal toimunud reisil "Paadipõgenike radadel" külastasime Rootsit. Sellel aasta projekt kandis nime "Sõjapõgenike jälgedes".

Sõit algas Tallinnast, kust suundusime Helsingisse. Seal oli ka väike linnaekskursioon bussiga. Soomemaalt viis meid tee edasi laevaga Rootsi, sealt edasi Taani ja seejärel praamiga Saksamaale. Ilm oli küll vihmane, aga see ei rikkunud reisiseltskonna tuju.

Külastasime endise hansalinna Lübecki vanalinna. Oma uhkete kirikute ja teiste ehitistega jättis see kustumatu mälestuse. Järgmisel päeval külastasime vana piiskopilinna Hildesheimi, mis on tuntud kui "Rooside linn". Hildesheimi toomkirikus vaatasime 1000-aastast roospuud, mis oli ikka veel täies elujõus. Õhtuks jõudisime Hannoveri, kus külastasime botaanikaeda, kus kasvavad võimsad ja kiruvad taimed.

Järgmisel hommikul sõitsime väikesesse keisrlinna Goslarisse. See linn on tuntud paljude kirikute poolest. Ka meie nägime neist mõnda, mis olid tõesti uhked. Reisi üheks ilusamaks paigaks võib ilmselt pidada Harzi mäestikku, kust varem läks piir kahe Saksamaa vahelt. Külastasime armsat väikelinna Wernigerodet. Linna ääres asuvalt Agnesbergi kaljult olevast kindlusest avanes imeline vaade kogu linnale ja Harzi mäestikule - metsaga kaetud kaljud ja punaste katustega majakesed. Pärast suurepäraselt päeva oli meil õhtul kohtumine kohalike sakslastega, kes jagasid meile kingitusi ja pakkusid juua. Vesteldi, vahetati muljeid ja aadresse, lepiti kokku uute kohtumiste asjus.

Meie imeline reis jätkus järgmisel

Sõjapõgenike jälgedes

tukiga "Nõidade tantsuplatsile", kust avanes uus vaade Harzi mäestikule. Edasi külastasime Sanssouci lossi, mis oma astmelise terrassi, viinamarjastanduse, peapurskkaevu ja rohkete skulptuuridega moodustab imekauni vaatamisväärsuse. Sama päeva õhtuks jõudisime Berliini lähisteile, kus ööbisime.

Reisi 6. päev Berliinis möödus väga kiiresti. Juba hommikul oli meil planeeritud kohtumine Eesti saatkonnas. Kõigepealt tutvustas saatkonna esindaja Piret Reintamm Benno meile maja ja pakkus suupisteid. Seejärel kohtusime suursaadik Clyde Kulliga. Saatkonnast lahkumisel said kõik oma nimed jäädvustada külalisteraamatusse.

Samal päeval leidis aset ka teine kohtumine Berliini sotsiaalühenduse liikmetega. Selle ühenduse eesmärgiks on aidata vanu inimesi ja abivajajaid. Ühenduse töökorraldus ja meie sõbralik vastuvõtt jätsid väga sügava mulje. Eestis ei ole küll midagi sellist kohanud. Meile pakuti suppi ja tutvustati maja, kust juhitakse ühenduse tegevust. Leppisime kokku ühiste seminaride korraldamises edaspidi.

Pärast kohtumisi algas pikk sõit tagasi Eestimaa poole. Ühe öö veetsime veel Poola pealinnas Varssavis, kuid nii head muljet kui Saksamaalt, ei saanud me enam kuskilt. Erinevus oli kohe suuresti märgatav. Kaheksanda päeva hommikuks jõudis kogu reisiseltskond õnnelikult koju võttes endaga kaasa ilmelised mälestused sellest unustamatust reisist Saksamaale. Tegime plaane ka järgmise aasta reisiks. Jäime väga rahule meie toredate giidi Imbiga ja bussijuhtide Kalle ning Jaaniga.

Ere Uibo

Eesti Naine

Pärnumaal Saarde vallas Kamali külas avati 1. juulil 2006 mälestusmärk eesti naisele. Teatavasti Kreeka mütoloogias sündis ilujumalanna merevahust ja väljus pärlikarbist. Eesti naine astus oma täiuslikkus ilus Gunnar Grünthali mõtte ja kunstnik Robert Ollo kaasabil esile tammepuust. Suursugune, mõtlik ja ootav, natuke leinav töökas eesti naine hetkeks seisatamas oma kodu õuel. „Mõte püstitada tähis eesti naisele mõlkus aastakümneid peas. Võttis aega, et saada sõnum paari

MRÜ juhatuse liikmed kuju avamisel

lausesse kokku," sõnas Siberi vangilaagrist läbikäinud Gunnar Grünthal. „Aegadest sõltumatu tähis naisele. Sõnad „Seisata iseendas" ning antiikajast pärit lõpu ja lõpmatuse märk kivitahvilil kannavad sügavat tähendust. Need sõnad panevad mõtlema, millised naised on olnud olulised kuju ees seisja enda elus". Tammine Eesti Naine kätkeb endas tüdrukut, neiut, naist, ema, õde ja armsamat.

Kummaline kokkusattumus on selles, et Lõuna-Eestis avati mälestuskompleks "Eesti Kodu" ja pool kuud hiljem astub esile Pärnumaal Eesti Naine.

E.Uibo

Ühingu reisiseltskond Hannoveris